

УДК(UDC) 94-054.72(=161.2)(497.2)''1922/1939'':7.011.2

ВЛАСЕНКО В. М.

КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖВОЄННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В БОЛГАРІЇ: (МУЗИКА, ТАНЦІ, ТЕАТР)

Охарактеризовано музичне, хореографічне та театральне мистецтво міжвоєнної української політичної еміграції в Болгарії. Проаналізовано концертну діяльність Української громади, Українського культурного об'єднання, Українсько-Болгарського товариства й інших громадських організацій еміграції. Найбільш вдалими були виступи хорових, інструментальних і танцювальних колективів та аматорських театральних труп. Визначено репертуар творчих колективів української еміграції.

Ключові слова: Болгарія, н'еса, танок, театр, українська політична еміграція, хор.

Міжвоєнна українська політична еміграція в Болгарії - складне суспільно-політичне та соціокультурне явище. Але існує диспропорція у дослідженні різних галузей суспільного життя еміграції. Вже знайшли висвітлення такі питання, як хвилі еміграції [1-3], полонені й інтерновані вояки-українці [4], натуралізація емігрантів [5], політико-ідеологічні середовища [6-8], громадські організації [9-13] й окремі діячі еміграції [14-18], відзначення національних свят [19], емігрантська преса [20]. Поза увагою дослідників залишилися питання культурної діяльності еміграції. Саме тому автор ставить за мету охарактеризувати окремі її види - музичне, хореографічне та театральне мистецтво.

У даній роботі йдеться не про всю еміграцію з України, а лише політичну, тобто ту її частину, яка була політично вмотивованою, ідеологічно визначеною, організаційно структурованою та сповідувала ідею самостійної української держави в будь-якій формі. В Болгарії у міжвоєнний період українських політичних емігрантів налічувалося 1-2 тис. осіб із тенденцією до зменшення. Її основу складали мобілізовані в українських губерніях вояки армій Денікіна і Врангеля, члени партизансько-повстанських загонів та цивільні особи. У Болгарії виникла мережа громадських організацій еміграції. Найбільш впливовими серед них були Українська громада (УГ) в Болгарії з кількома філіями в регіонах, Українське культурне об'єднання (УКО) в Болгарії, Союз українських організацій в Болгарії (СУОБ) та Українсько-болгарське товариство (УБТ).

Культурна діяльність емігрантів була засобом збереження ними національної ідентичності й адаптації до нового суспільного середовища. В Болгарії організаційними формами культурних заходів української еміграції були вечірки, вечірки-концерти, концерти та театральні вистави. Вечірки або вечірки-концерти були приурочені до певних міжнародних, національних, державних або релігійних свят, акцій громадсько-політичного

Власенко Валерій Миколайович - кандидат історичних наук, доцент, Сумський державний університет (Україна). ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, Orcid ID: 0000-0003-2220-2239.

чи культурно-освітнього характеру, академій, ювілеїв історичних подій чи персоналій тощо. Зазвичай вони виконували допоміжну роль до певної громадсько-політичної чи культурно-освітньої акції, тобто супроводжували її. Під час таких заходів виконувалися гімн (український і болгарський національні), музичні твори, танці, декламувалися вірші, іноді ставилися одноактні вистави. Організатором вечірки виступала окрема громадська організація або її структурний підрозділ (літературно-художня секція, аматорський гурток тощо). Вечірки або невеличкі вечірки-концерти зазвичай відбувалися у приміщенні самої громадської організації («Українська хата» [21, с. 142]) або в орендованій залі, наприклад, у приміщенні Учительської каси взаємодопомоги [22, с. 13].

Концерт - самостійний культурний захід (концерт української пісні і танцю, концерт українського народного хору тощо) або акція до певної події («Шевченківське свято», ювілей Т. Шевченка та інші). Він складався з кількох відділень. Так, концерт Українського народного хору, що відбувся 21 грудня 1924 р. в Софії, мав 4 відділення. У першому і третьому виступав хор, другому були сольні виступи співаків, четвертому - танцюристів [23, л. 12-13].

Концерти відбувалися в спеціальному орендованому приміщенні - залах на 600 місць Товариства «Слов'янська бесіда» (*Славянська бесіда*) і на 200 місць Християнського союзу молоді (*Young Men's Christian Association*) та салоні міжнародної організації *Alliance Française*. Концерт міг бути організований однією або кількома емігрантськими громадськими організаціями. Іноді ініціаторами концерту виступало декілька національних культурних організацій. Так, 1 березня 1929 р. у залі Товариства «Слов'янська бесіда» відбувся загальнослов'янський концерт, в якому взяли участь представники болгарських, польської, чеської, російської організацій та УКО [24, с. 44-45]. А наступного року Союз слов'янських культурних товариств в Софії там же організував концерт-бал, в якому виступали й українські емігранти [25, с. 120]. У листопаді 1936 р. управа Товариства «Слов'янська бесіда» пропонувала Українсько-болгарському товариству брати участь у загальних слов'янських концертах та концертах окремих національних товариств [26, л. 1]. Періодично в емігрантській пресі публікувалася інформація про кількість проведених культурних акцій. Так, у 1930 - на початку 1931 рр. Українське культурно-просвітнє товариство ім. Т. Шевченка у м. Варна влаштувало 9 вечірок [27, л. 23].

Вечірки і концерти влаштовувалися не тільки з метою презентації національної культури перед іноземцями, але і поповнення скарбниці громадської організації, допомоги інвалідам Армії УНР [28, с. 5], незаможним емігрантам [29, с. 304], голодуючим [30, с. 15] тощо.

В Болгарії існувало декілька українських хорових колективів. Вони діяли при великих громадських організаціях. Виступали на вечірках і концертах, під час панахид і театральних вистав, відзначення цивільних і релігійних свят. Ініціатором створення першого хорового колективу була Українська громада в Болгарії. У доповіді голови УГ В. Филоновича С. Петлюрі від 21 червня 1921 р. зазначалося, що при Громаді діє культурно-просвітній гурток, який організовує вокально-літературно-музичні вечірки, лекції, спільні читання літератури та має свій хор й ансамбль струнних інструментів [31, л.

1зв-2]. Про виступи українського хору УГ в Болгарії йшлося й у листі Об'єднаної ради українських організацій в Софії до міністра сповідань УНР Івана Огієнка від 16 березня 1922 р. [32, с. 232]. Репетиції хору та його виступи проходили у приміщенні «Української хати». Наприкінці 1922 р. цей музичний колектив очолив Торяник, який прибув до Болгарії у складі групи емігрантів з Єгипту, де він був членом Українського гуртка та його театральної секції [33, арк. 31зв]. Хор під його орудою виконував такі твори, як «Ой, у лузі червона калина» (муз. О. Кошиця), «Сонце заходить» (муз. Д. Роздольського) [28, с. 5]. Але після від'їзду наприкінці 1922 р. до Чехословаччини голови УГ В. Филоновича культурна діяльність Громади почала занепадати. Ініціативу на себе у цій справі перебрав Український гурток ім. М. Драгоманова (м. Кочериново), при якому існував хор під керівництвом Білоуса [34, арк. 183]. Зауважимо, що українські емігранти брали участь й у виступах місцевого кубанського хору. За повідомленням газети «Українська трибуна», створений на початку 1922 р. Кубанський хор в Софії мав у своєму складі 75 % українців [35, с. 2].

Але найбільш відомим не тільки серед української еміграції, але й болгарського культурного середовища став Український народний хор під орудою полковника Івана Миколайовича Орлова, який переїхав з Варни [34, арк. 36, 59зв]. У квітні 1924 р. він виступав ще під псевдонімом І. М. Сеславін, згодом - під власним ім'ям. Тоді хор налічував у своєму складі 40-50 виконавців. У репертуарі колективу були такі твори, як «Бачить же Бог», «Біжить [вона], шумить...», «Було колись на Вкраїні», «Гуляв чумак на риночку», «Дівка в сінях стояла», «Дощик», «Закувала та сива зозуля», «Заповіт» (Т. Шевченка), «Ірод Цар», «Із-за гори світ біленький», «Кину кужіль на полицю», «Ой кум до куми залицявся», «Ой ти, Боже милосердний», «Ой що ж то за шум учинився», «Реве та стогне Дніпр широкий», «Ревуть, стогнуть гори-хвилі», «Стелися, барвінку», «Тече вода в синє море», «Тихо, тихо воду Дунай несе» [36, арк. 13-14; 37, арк. 78], «До бою!», «Козаченьку, куди йдеш?», «Ой летіла горлиця через сад», «Та орав мужик край дороги» [23, л. 11-13], український і болгарський національні гімни. Хор мав власні українські національні костюми та вбрання. Після створення у 1926 р. Українського культурного об'єднання Український народний хор на чолі з І. Орловим діяв при ньому, оскільки диригент був одним із керівників цієї організації. У 1928 р. колектив налічував 35 чоловік [38, с. 29].

На початку 1930-х рр., коли управу УКО замість І. Орлова очолив В. Колісниченко та зміцнилася УГ в Болгарії, Український народний хор з 1932 р. до 1934 р. діяв під егідою Громади. У 1932 р. його очолив Я. Володін, якого у червні того ж року обрали запасним членом ради (управи) УГ [39, с. 45-46]. Хор перетворився на змішаний (чоловічо-жіночий) колектив [40, л. 3]. У його репертуарі були «Заповіт» (муз. О. Кошиця), «Ой у саду» (муз. М. Гайворонського), «Розрита могила» (муз. Д. Котка), «Сонце заходить» (муз. Д. Роздольського), «Стелися, барвінку» (муз. Г. Давидовського), «Учитесь, брати мої» (муз. Д. Котка), «Чого мені тяжко» (муз. Волошина) та інші твори [41, с. 43].

Наприкінці 1934 р. Український народний хор знову очолив І. Орлов. Тепер колектив виступав під егідою УКО. 5 січня 1935 р. він виконав низку українських народних пісень на Софійському радіо [25, с. 121]. Музичний

колектив виступав на культурних акціях, що влаштовувалися не тільки УКО, але й УГ в Болгарії, СУОБ, Українським загальним громадським комітетом, УБТ та іншими організаціями. Іноді на таких заходах виступав українсько-болгарський (об'єднаний) хор під керівництвом І. Орлова [42, арк. 24].

Українська громада в Болгарії через брак у своєму складі професійних музикантів неодноразово запрошувала на культурні акції інші музичні колективи. За повідомленнями емігрантської преси, у 1931 р. це були хор під орудою Дяківа й оркестр на чолі з Воротніковим [43, с. 32], 1937 р. - болгарський хор «Кавала» [44, с. 27], під час панахид і парастасів - місцеві (болгарські) церковні хори [45, с. 6], в тому числі під керівництвом Дінева [46, с. 13].

Українські хорові й інструментальні музичні колективи існували і поза межами болгарської столиці. На початку 1920-х рр. хор у складі 18 осіб на чолі із І. Сеславиним (І. Орлов) існував у Варні [47, с. 467], але згодом частина його членів переїхала до Софії. При офіційному відкритті 29 жовтня 1930 р. у Варні Українського культурно-просвітнього товариства ім. Т. Шевченка виступав власний хор [27, с. 23]. Згодом він брав участь у різноманітних культурних акціях товариства.

Українська громада в Пловдиві спочатку запрошувала на свої культурні заходи хорові колективи з-зовні. Так, наприкінці грудня 1933 р. це був хор генерала Григорія Лобова [48, с. 15]. На початку 1935 р. Громада заснувала свій хор [49, л. 6]. Його керівниками були М. Панін [50, с. 14] та М. Кравченко [51, арк. 44]. У репертуарі хорового колективу - український і болгарський національні гімни, українські народні пісні («Молитва запорожців», «Молитва козака») та пісні на слова Т. Шевченка («Заповіт») та інші.

Хори мали і деякі українські громади (колонії) у селах. Так, члени Українського гуртка ім. М. Драгоманова, які жили у с. Бараково та працювали на місцевому тартаку Н. Балабанова, мали свій хор. Він брав участь у панахидах і культурних заходах гуртка [52, с. 19].

У м. Ловеч діяв хор учнів місцевій російській гімназії на чолі із Гнатом Слободянюком. У репертуарі колективу було чимало українських пісень [53, л. 3].

На вечірках і концертах були сольні виступи співаків. Серед виконавців - болгарські й українські професійні артисти та аматори з емігрантського середовища. Так, у другому відділенні концерту Українського народного хору, що відбувся 21 грудня 1924 р. в Софії, болгарська співачка Н. Воденичарова виконала романс «Місяцю ясний» з опери «Запорожець за Дунаєм» (муз. С. Гулака-Артемівського), пісні «Садок вишневий» (муз. М. Лисенка, присвята Лідії Шишмановій-Драгомановій) та «Ой казала мені мати» (муз. С. Гулака-Артемівського), артист Національної опери А. Краєв - пісні «Ой Дніпре, мій Дніпре» і «Минають дні» та арію «Гетьмани» з опери «Галайда» (усі на муз. М. Лисенка), артистка цієї ж опери Мара Василева - народні пісні «Хусточка» (аранжування І. Селавіна) і «Гандзя» (муз. Є. Турула) та романс «Соловейко» (слова і муз. М. Кропивницького). Акомпанували артистам О. Іванова й О. Любимов [23, л. 12-13]. На концерті з нагоди роковин смерті Т. Шевченка, що відбувся 12 травня 1928 р. в залі Товариства «Слов'янська бесіда» з ініціативи УКО та за участю кількох болгарських і македонських організацій, надзвичайне враження на слухачів справили виступи колишньої акторки Українського державного театру Лідії Дуке, яка

замість 2 творів (арія Оксани «Цвіла яблунька» з опери «Черевички» на муз. П. Чайковського та пісня «Минули літа молодії» на муз. О. Ніжанківського) виконала на вимогу публіки 5 творів, та скрипаля Болгарської державної опери Еміля Попова. Акомпаніатором артистів був диригент Болгарської народної опери Цанко Цанков. На сторінках місцевих газет «Независимост» і «Македония» були вміщені позитивні відгуки про цей захід української еміграції [38, с. 29].

На вечірках і концертах українські пісні («Ой, у Києві», «Плавай, плавай лебедонько» та ін.) виконували Каріна Цанкова (латишка одружена з болгариним) [24, с. 45], власні кобзарські пісні «Плач козака УНР», «В шосту річницю смерті Петлюри» та пісні «Вечірній дзвін», «Зійшов місяць, зійшов ясний» (під гітару) - член управи УГ в Болгарії Григорій Крупицький [28, с. 5; 54, с. 13], композиції на скрипці - 10-літній хлопчик Островський [22, с. 13], твори на бандурі - Ю. Клевчуцький [55, с. 14; 56, с. 13], жалібний марш Шопена на піаніно - професор Христо Панчев [57, с. 14], болгарські пісні «Да бех бистра вода», «Деяне», «Жениш ме мамо» - Райна Кацарова під акомпанімент автора цих творів Ц. Цанкова [41, с. 43; 40, л. 3], українські і болгарські пісні - артисти Національної опери Болгарії Сийка Петрова, Міхал Люцканов і М. Столярчук (одночасно член Українсько-болгарського товариства й філії УНАКОТО в Болгарії), а також професор Музичної академії Болгарії Кімрянова-Столярчук [51, арк. 233; 42, арк. 24].

На вечірках і концертах виконувалися танцювальні номери «Гопак», «Козачок». Серед танцювальників - індивідуально Полтавенко, дуети І. та С. Орлови [29, с. 304], С. Орлова й І. Тахтай [58, с. 25], С. Зоріна, М. Українців [23, л. 13], Н. Талозна та В. Вербова [40, л. 3].

На вечірках часто декламувалися поетичні твори. Вірші Т. Шевченка читали С. Орлова (українською), Невена Попова (болгарською) [38, с. 29], М. Крижанівський (уривки з «Гайдамаків» і «Чигирина» та «Думи мої»), І. Цапко («Розрита могила»), Д. Бондарева та Г. Бондаренко («Гайдамаки», «Катерина», «Тополя») [54, с. 14], Черський («Б'ють пороги») [41, с. 43], Д. Петрюк («Кавказ»), Є. Кузьмюк («Іван Підкова») [59, с. 14], вірші О. Олеся - К. Лойко («Кому повім печаль мою») [48, с. 15], Кашинський («Хто винен»), про загиблих під Базаром - М. Оверкович («Ангел помсти») [44, с. 27-28] і К. Лойко [60, с. 14], власні вірші - Г. Крупицький [61, с. 30; 53, с. 13], поезії - С. Орлова, М. Ніцкевич та артист Народного театру Болгарії Нікола Балабанов [51, арк. 233].

Українські емігранти в Болгарії досить рано спробували себе й у сценічному мистецтві. На початку 1922 р. не тільки в Софії, але й у Варні, Севлієві та інших містах утворилися аматорські гуртки [35, с. 2], які планували організовувати не тільки вечірки і концерти, але й вистави. Спочатку вони робили це під час вечірок, показуючи такі невеликі твори, як жарти та картинки на 1 дію. Так, наприкінці того ж року у приміщенні «Української хати» аматорський гурток УГ в Болгарії представив картинку (уривок) з драми «Кара совісті» Г. Цеглинського [28, с. 5; 62, арк. 87]. У березні наступного року Українська студентська спілка як філія УГ в Болгарії (Софія) влаштувала виставу «Невольник» за поемою «Сліпий» Т. Шевченка [63, с. 43].

13 квітня 1924 р. у м. Перник був заснований Український гурток аматорів драматичного мистецтва (УГАДМ), який згодом перетворився на філію Українського гуртка ім. М. Драгоманова в цьому місті. Більшість його членів працювали на державній копальні. Тоді ж було прийнято статут УГАДМ, відповідно до якого гурток представляв собою «театральну трупу на товариських началах». Його мета - «дати низку українських вистав». Членом трупи міг бути як актор, так і стороння особа, корисна для трупи. Вищим органом УГАДМ були загальні збори, які велися українською мовою. Для тих, хто не володів нею, дозволялося говорити російською або болгарською. Виконавчими органами трупи були художня й адміністративна частини. Перша виступала в особі режисера та його помічника, яким підпорядковувалися актори та суфлер. Головним обов'язком режисера була художня постановка спектаклю, помічника режисера - виписка сценарію, реквізиту та видача його в день вистави, а також облаштування сцени. До адміністративної частини належали адміністратор, його помічник та реквізитор. На адміністратора покладалася вся господарська частина трупи, оренда приміщення, відносини з офіційними особами й установами, видача гонорару членам трупи тощо. Помічник допомагав адміністратору та виконував його доручення. Реквізитор зберігав і видавав акторам реквізит і костюми та займався придбанням реквізиту. Статутом обумовлювалася й оплата праці членів трупи. До керівного складу УГАДМ належали Б. Недоля-Цибульський (голова й адміністратор), Дубенко (помічник голови та режисера), І. Ткаченко (секретар і бібліотекар), В. Столяревський (помічник адміністратора), Фурсенко (режисер) та Г. Огієнко (реквізитор) [64, л. 1-7].

У липні 1924 р. розпочалися репетиції трупи, було подано оголошення про виставу в пресі та створено хор. 18 жовтня того ж року трупа поставила одноактні п'єси «По ревізії» М. Кропивницького, «Пропечатали» І. Тогобочного (Іван Щоголів) та «Кум мірошник, або сатана в бочці» Д. Дмитренка. Грошовий збір склав 1444 лева. На той час провідними акторами були Вельська (Дельська), Соловйова, Арський, режисером - М. Шульга [64, л. 16-17, 56-57зв].

Але, за свідченнями емігрантів, у 1925 р. вистави УГАДМ у Пернику заборонили і більшість членів трупи переїхала до м. Кочериново, де був центр Українського гуртка ім. М. Драгоманова. Влітку того ж року там поставили 3 водевілі, восени - п'єси «Невольник» І. Карпенка-Карого та «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка. У 1926 р. у складі Українського гуртка ім. М. Драгоманова було створено драматичний гурток (трупа). Режисер - Іван Хмара [34, арк. 72, 186]. У 1927 р. гурток розгорнув широку діяльність. Лише у січні того року поставили одноактний водевіль «Пропечатали» І. Тогобочного, п'єсу «По ревізії» М. Кропивницького, комедію у 5-ти діях «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, у грудні - побутову драму «Борці за мрії» («Каїн і Авель») І. Тогобочного. Вистави проходили у приміщенні фабрики Н. Балабанова. Дирекція забезпечила трупу декораціями, але бракувало костюмів. Аматори мали лише 2 жіночих костюми (неповний комплект) та 5 чоловічих штанів [65, л. 7-7зв, 181зв, 197]. Того ж року від імені Уряду УНР в еміграції театральну літературу трупі почав постачати В. Филонович [62, арк. 7]. Наступного року драматичний гурток показав низку вистав не тільки на фабриці, але й у місті для болгарського товариства

«Юнак» [66, арк. 34]. 12 травня 1928 р. у м. Горна Джумая на прохання Македонського благодійного братства імені Тодора Олександра драматичний гурток поставив п'єсу «Невольник» І. Карпенка-Карого. Режисер - М. Шульга. Усі виручені від вистави кошти в сумі 7 тис. левів пішли постраждалим від землетрусу. Прихильну рецензію про виступ українців опублікувала газета «Македонія» (7 червня) [52, с. 18-19].

Інші українські емігрантські організації також намагалися влаштувати театральні вистави. У 1930 - на початку 1931 рр. Українське культурно-просвітнє товариство ім. Т. Шевченка організувало 7 вистав, в тому числі «Катерина» М. Аркаса (старшого), «Наймичка» І. Карпенка-Карого, «По ревізії» М. Кропивницького, «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка, «Лихо з жінкою» та інші [67, арк. 154].

У 1930 р. УГ в Болгарії неодноразово під час українських вечорів-концертів ставила комедію «Бувальщина», в якій грали Л. Генкулова, В. і Ю. Ковалевські, Г. Крупицький та І. Хмара. Режисер вистави - І. Хмара, музичний супровід на роялі - М. Князєв, постановник танців - Велесовський. Громада також ставила п'єсу у 5-ти діях «Невольник» І. Карпенка-Карого [22, с. 13; 36, арк. 15, 17].

У 1934 р. член Українсько-болгарського товариства М. Паращук листувався із львівським митцем Миколою Матвійчуком щодо придбання збірників народних пісень на музику М. Лисенка, Ф. Колесси, творів С. Людкевича, В. Барвінського й інших українських композиторів та партитури опери «Майська ніч» М. Римського-Корсакова за повістю М. Гоголя з циклу «Вечори на хуторі поблизу Диканьки». Товариство хотіло влаштувати різножанровий вечір української музики [68, л. 26].

З листування М. Паращука з І. Нощенком за 1931-1932 рр. випливає, що аматорська група учнів гімназії м. Ловеч на чолі із Гнатом Слободянком двічі ставила оперу «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського у м. Севлієво. Там же українська трупа під керівництвом Сергія Іванченка, відома ще своїми виступами під час перебування у 1920-1921 рр. в таборі на півострові Галліполі, поставила низку українських п'єс [53, л. 3-4].

Отже, міжвоєнна українська політична еміграція в Болгарії широко розвинула культурну діяльність. Найбільші її громадські організації мали власні хорові й інструментальні колективи та аматорські театральні трупи. Організаційними формами культурних заходів, на яких виступали музиканти, танцюристи, аматори-актори, були вечори, вечори-концерти, концерти та вистави. Зазвичай вони відбувалися під час відзначення національних, державних і релігійних свят, ювілеїв історичних подій або постатей. Іноді в культурних заходах еміграції брали участь і відомі болгарські професійні актори, музиканти та співаки. Серед глядачів - українські і російські емігранти та болгарська публіка. Найбільший успіх у глядачів мав Український хор під керівництвом І. Орлова. Перспективними, на погляд автора, є дослідження діяльності української еміграції на ниві образотворчого мистецтва та літератури.

1. *Власенко В.* Перша хвиля міжвоєнної української політичної еміграції до Болгарії. *Българска украинистика: альманах.* Софія, 2013. Бр. 3. С. 172-184.

2. Власенко В. Друга хвиля міжвоєнної української політичної еміграції у Південно-Східній Європі. *Сумська старовина*. 2013. № XL. С. 22-35.
3. Власенко В. Третя хвиля міжвоєнної української еміграції до Болгарії. *Дриновський збірник*. Харків-Софія, 2015. Т. VIII. С. 184-195.
4. Срібняк І. В. Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці в країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919-1924 рр.). К., 2000. 280 с.
5. Власенко В. Натуралізація української еміграції в Болгарії в міжвоєнний період. *Анамнеза*. Софія, 2015. Кн. 1. С. 18-33.
6. Власенко В. Консервативно-гетьманське середовище міжвоєнної української еміграції в країнах Південно-Східної Європи (1918-1939 рр.). *Сумський історико-архівний журнал*. 2015. № XXV. С. 56-67.
7. Власенко В., В. Гузун. Національно-демократичне середовище міжвоєнної української еміграції в країнах Південно-Східної Європи. *Сумська старовина*. 2016. № XLVIII. С. 25-49.
8. Власенко В. Радикально-націоналістичне середовище міжвоєнної української еміграції в Південно-Східній Європі. *Сумська старовина*. 2016. № XLIX. С. 23-42.
9. Павленко В. Українсько-болгарські взаємини 1918-1939 рр. К., 1995. 224 с.
10. Якімова А. Українці в Болгарії: філософія історичного буття (нарис). Софія, 2011. 103 с.
11. Власенко В. М. Українська громада в Болгарії (за матеріалами паризького тижневика «Тризуб»). *Сумська старовина*. 2011. № XXXV. С. 14-27.
12. Власенко В. Філія Українського національного козацького товариства у Болгарії (1923-1936) за матеріалами болгарського і чеського архівів. *Дриновський збірник*. Харків-Софія. 2012. Т. V. С. 428-443.
13. Власенко В. Українське культурне об'єднання в Болгарії. *Дриновський збірник*. Харків-Софія, 2014. Т. VII. С. 87-97.
14. Степовик Д. Скульптор Михайло Паращук: життя і творчість. Торонто-Едмонтон-Київ, 1994. 226 с.
15. Ониськів М., Хаварівський Б. Українець Михайло Паращук: Ровесник болгарської волі, Страдник нашої долі. Тернопіль: Збруч, 2003. 173 с.
16. Жуківський В. До 130-річчя з дня народження М. І. Паращука (1878-1963) - видатного українського скульптора, автора пам'ятника М. П. Драгоманову. *Матеріали першої, другої та третьої наукових конференцій «Драгоманівські студії»*. Софія, 2008. С. 74-80.
17. Власенко В. Филонович Василь Захарович. *Україна в міжнародних відносинах*. Енциклопедичний словник-довідник. Вип. 6. Біографічна частина: Н-Я. К.: Ін-т історії України НАН України, 2016. С. 273-276.
18. Власенко В. Уродженці Сумщини - учасники Української революції 1917-1921 рр. Суми: ВВП «Мрія», 2016. С. 145-163.
19. Власенко В. Шевченковские дни украинской политической эмиграции в Болгарии в межвоенный период (по материалам парижского еженедельника «Тризуб»). *Сумський історико-архівний журнал*. 2012. № XVIII-XIX. С. 18-24.
20. Павленко В. Українська емігрантська преса в Болгарії міжвоєнного періоду. *Українська діаспора*. К.-Чикаго, 1992. Ч. 1. С. 85-98.
21. Н. Н. Лист з Софії. *Літопис політики, письменства і мистецтва*. Берлін, 1924. Кн. I. Зшиток 9. С. 142.
22. Хроніка. В Болгарії. З діяльності Українського Культурно-Просвітнього Товариства «Українська Громада» в Софії. *Тризуб*. 1934. Ч. 7. С. 13.
23. Науковий архів Болгарської академії наук (НА БАН), ф. 11К, оп. 5, а. е. 300 Писма от украински организации до Л. Шишманова. 07.12.1912 - 08.08.1931. 13 л.
24. Хроніка. В Болгарії. Загально-слов'янський концерт в Софії. *Тризуб*. 1929. Ч. 19-20. С. 44-45.
25. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції 1919-1939. К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. 271 с.
26. Централен държавен архив на Република България (ЦДАБ), ф. 1717К, оп. 1, а. е. 305 Писмо от дружество «Славянска беседа» до Украинско-българското дружество с предложение за сътрудничество между тях. 27.11.1936. 1 л.
27. Хроніка. Болгарія. Варнінець. Українське культурно-просвітне т-во ім. Т. Шевченка - м. Варна. *Гуртуймося*. 1931. Ч. VI. С. 23.
28. Хвиля В. Лист з Болгарії. *Український сурмач*. Щипйорно-Каліш, 1923. Ч. 44 (28 січня). С. 5.
29. Софіянець. Українці в Болгарії (Допис із Софії). *Літопис політики, письменства і мистецтва*. Берлін, 1924. Кн. II. Зшиток 19/20. С. 304.
30. Хроніка. В Болгарії. М. День жалоби і протесту в Болгарії. *Тризуб*. 1933. Ч. 42. С. 15.

31. ЦДАБ, ф. 1717К, оп. 1, а. е. 373 Доклад от полк. Васил Филонович, атаман на Украинското дружество «Сич» и председател на Украинското дружество «Украинска громада» в България до Симон Петлюра. 23.07.1921. 2 л.
32. Листи громадських діячів, представників української науки, культури і церкви до Івана Огієнка (митрополита Іларіона) 1910-1969 / Упоряд.: І. Преловська та ін. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2011. 744 с.
33. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), ф. 4465, оп. 1, спр. 112 «На руїнах» - український літературно-художній журнал табору Сіди-Бішр, Єгипет, ч. 6-7 за 1921 р. 33 арк.
34. Центральний державний архів громадський об'єднань України (ЦДАГО), ф. 269, оп. 2, спр. 267 Листування В. Филоновича з головою Державного Центру УНР А. Лівичким, військовим міністром УНР В. Сальським, Генерал-хорунжими В. Петровим, О. Удовиченком, П. Шандруком, В. Змієнком. 23.05.1922 р. - 18.12.1926 р. 295 арк.
35. Диканько М. Листи з Болгарії (від власного кореспондента). *Українська трибуна*. 1922. Ч. 38 (236). С. 2.
36. ЦДАГО, ф. 269, оп. 1, спр. 207 Інформаційні листки Української громади в Болгарії. 1922-1928 рр. 17 арк.
37. ЦДАВО, ф. 4465, оп. 1, спр. 157 Бюлетені № 8, 9 Пресового бюро при Дипломатичній місії УНР в Румунії за 1923 р., 6-24 березня 1923 р. 89 арк.
38. Хроніка. В Болгарії. Софіянець. Свято Шевченка в Софії. *Тризуб*. 1928. Ч. 25. С. 29.
39. Хроніка. В Болгарії. *Тризуб*. 1932. Ч. 28-29. С. 45-46.
40. ЦДАБ, ф. 1717К, оп. 2, а. е. 347 Статии и съобщения, публикувани в българския и емигрантски периодичен печат за Украинското культурно обединение в България. 1931, 1933, 1941, 1942. 19 л.
41. Хроніка. В Болгарії. Шевченкове свято в Софії. *Тризуб*. 1934. Ч. 13-14. С. 43.
42. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 283 Листування В. Филоновича з державними, військовими, громадсько-політичними діячами, приватними особами, емігрантськими організаціями. 1.01 - 31.03.1938 р. 105 арк.
43. Хроніка. В Болгарії. *Гуртуймося*. 1931. Ч. VII. С. 32.
44. Хроніка. Болгарія. *Гуртуймося*. 1937. Ч. I (XIX). С. 27-28.
45. Вшанування світлої пам'яті Симона Петлюри на 11 роковини його смерті. *Тризуб*. 1937. Ч. 25. С. 6-7.
46. Хроніка. В Болгарії. Свято державности. *Тризуб*. 1936. Ч. 6. С. 13-14.
47. *Наріжний С*. Українська пісня закордоном (продовження). *Пробосм*. Прага, 1941. Ч. 7-8 (96-97). С. 467-468.
48. Хроніка. В Болгарії. Свято «359» в Пловдиві. *Тризуб*. 1934. Ч. 3. С. 15.
49. ЦДАБ, ф. 1717К, оп. 1, а. е. 290 Писма от Юрий Андриевский до Михайло Парашчук. 02.08.1934 - 24.03.1935. 6 л.
50. Хроніка. В Болгарії. З життя Української Громади в Пловдиві. *Тризуб*. 1935. Ч. 13. С. 14.
51. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 282 Листування В. Филоновича з державними, військовими, громадсько-політичними діячами, приватними особами, емігрантськими організаціями. 1.01.1936 р. - 31.12.1937 р. 242 арк.
52. В. Х. Лист з Болгарії. *Тризуб*. 1928. Ч. 31. С. 18-19.
53. ЦДАБ, ф. 1717К, оп. 1, а. е. 712 Писма от Иван Ношченко до Михайло Парашчук. 10.05.1931 - 06.08.1932. 7 л.
54. Хроніка. В Болгарії. Шевченківське свято в Софії. *Тризуб*. 1932. Ч. 17. С. 13.
55. Хроніка. В Болгарії. Загальні збори Української Громади в Пловдиві. *Тризуб*. 1935. Ч. 25. С. 15-16.
56. Хроніка. В Болгарії. Присутній. Концерт-Вечерниці в Бургасі. *Тризуб*. 1935. Ч. 26. С. 13.
57. Хроніка. В Болгарії. Балкан. Урочиста академія св. пам'яті С. Петлюри в Софії. *Тризуб*. 1935. Ч. 27. С. 14-15.
58. Хроніка. В Болгарії. Місцева культурно-просвітня організація «Славянська Беседа». *Тризуб*. 1930. Ч. 4. С. 25.
59. Хроніка. В Болгарії. Шевченківське свято в Українській Громаді у Пловдиві. *Тризуб*. 1935. Ч. 15. С. 14.
60. Хроніка. В Болгарії. 359 в Пловдиві. *Тризуб*. 1934. Ч. 6. С. 14.
61. Хроніка. В Болгарії. Свято незалежності в Софії. *Тризуб*. 1932. Ч. 10. С. 29-30.
62. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 261 Копії листів В. Филоновича до українських емігрантських організацій, генерал-хорунжих В. Змієнка, П. Шандрука, інших військових та державних діячів УНР. 7.03.1927 р. - 31.12.1927 р. 88 арк.

63. Вістки про організації - члени ЦЕСУСА. Болгарія. *Студентський вістник*. Прага, 1923. Ч. 1 (грудень). С. 43.
64. Государственный архив Российской Федерации, ф. Р-9145, оп. 1, д. 66 Материали Перникского культурно-просветительного отделения Украинского кружка имени М. Драгоманова в Болгарии. Апрель - ноябрь 1924 г. 129 л.
65. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 268 Листування В. Филоновича з державними, військовими, громадсько-політичними діячами, приватними особами, емігрантськими організаціями. 2.01. - 30.12.1927 р. 204 арк.
66. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 262 Копії листів В.Филоновича до політичного і військового керівництва Державного Центру УНР в Екзилі, до інших осіб, емігрантських організацій. 1.01. - 7.05.1928 р. 119 арк.
67. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 276 Листування В. Филоновича з державними, військовими, громадсько-політичними діячами, приватними особами, емігрантськими організаціями. 19.01.1930 р. - 31.03.1933 р. 183 арк.
68. ЦДАБ, ф. 1717К, оп. 1, а. е. 289 Тетрадка с писма и писма от Михайло Парашчук. 1934-1935. 104 л.

References

1. Vlasenko V. Persha khvyliia mizhvoiennoi ukrainskoi politychnoi emihratsii do Bolharii. *Вълхарска україністика: almanakh*. Sofiia, 2013. Br. 3. S. 172-184.
2. Vlasenko V. Druha khvyliia mizhvoiennoi ukrainskoi politychnoi emihratsii u Pivdenno-Skhidnii Yevropi. *Sumska starovyna*. 2013. № XL. S. 22-35.
3. Vlasenko V. Tretia khvyliia mizhvoiennoi ukrainskoi emihratsii do Bolharii. *Drynovskiy zbirnyk*. Kharkiv-Sofiia, 2015. T. VIII. S.184-195.
4. Sribniak I. V. Ukraintsi na chuzhyni. Poloneni ta internovani voiaky-ukraintsi v krainakh Tsentralnoi ta Pivdenno-Skhidnoi Yevropy: stanovyshche, orhanizatsiia, kulturno-prosvitnytska diialnist (1919-1924 rr.). K., 2000. 280 s.
5. Vlasenko V. Naturalyzatsiia ukrainskoi emihratsii v Bolharyi v mezhvoennii peryod. *Anamneza*. Sofiia, 2015. Kn. 1. S. 18-33.
6. Vlasenko V. Konservatyvno-hetmanske seredovyshche mizhvoiennoi ukrainskoi emihratsii v krainakh Pivdenno-Skhidnoi Yevropy (1918-1939 rr.). *Sumskiy istoryko-arkhivnyi zhurnal*. 2015. № XXV. S. 56-67.
7. Vlasenko V., V. Huzun. Natsionalno-demokratychno seredovyshche mizhvoiennoi ukrainskoi emihratsii v krainakh Pivdenno-Skhidnoi Yevropy. *Sumska starovyna*. 2016. № XLVIII. S. 25-49.
8. Vlasenko V. Radykalno-natsionalistychno seredovyshche mizhvoiennoi ukrainskoi emihratsii v Pivdenno-Skhidnii Yevropi. *Sumska starovyna*. 2016. № XLIX. S. 23-42.
9. Pavlenko V. Ukrainsko-bolharski vziemyny 1918-1939 rr. K., 1995. 224 s.
10. Yakimova A. Ukraintsi v Bolharii: filosofiiia istorychnoho buttia (narysy). Sofiia, 2011. 103 s.
11. Vlasenko V. M. Ukrainska hromada v Bolharii (za materialamy paryzhkoho tyzhnevka «Tryzub»). *Sumska starovyna*. 2011. № XXXV. S. 14-27.
12. Vlasenko V. Filiia Ukrainskoho natsionalnogo kozatskoho tovarystva u Bolharii (1923-1936) za materialamy bolharskoho i cheskoho arkhiviv. *Drynovskiy zbirnyk*. Kharkiv-Sofiia. 2012. T. V. S. 428-443.
13. Vlasenko V. Ukrainske kulturne obiednannia v Bolharii. *Drynovskiy zbirnyk*. Kharkiv-Sofiia, 2014. T. VII. S. 87-97.
14. Stepovyk D. Skulptor Mykhailo Parashchuk: zhyttia i tvorchist. Toronto-Edmonton-Kyiv, 1994. 226 s.
15. Onyskiv M., Khavarivskiy B. Ukrainets Mykhailo Parashchuk: Rovesnyk bolharskoi voli, Stradnyk nashoi doli. Ternopil: Zbruch, 2003. 173 s.
16. Zhukivskiy V. Do 130-richchia z dnia narodzhennia M. I. Parashchuka (1878-1963) - vydatnogo ukrainskoho skulptora, avtora pamiatnyka M. P. Drahomanovu. *Materialy pershoi, druhoi ta tretioi naukovykh konferentsii «Drahomanivski studii»*. Sofiia, 2008. S. 74-80.
17. Vlasenko V. Fylonovych Vasyl Zakharovych. Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh. *Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk*. Vyp. 6. Biografichna chastyna: N-Ia. K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2016. S. 273-276.
18. Vlasenko V. Urodzhentsi Sumshchyny - uchasnyky Ukrainskoi revoliutsii 1917-1921 rr. Sumy: VVP «Mriia», 2016. S. 145-163.
19. Vlasenko V. Shevchenkovskyye dny ukrainskoi politycheskoi emihratsii v Bolharyi v mezhvoennii peryod (po materialam paryzhkoho ezhenedelnyka «Tryzub»). *Sumskiy istoryko-*

- arkhivnyi zhurnal*. 2012. № XVIII-XIX. S. 18-24.
20. Pavlenko V. Ukrainka emigrantska presa v Bolharii mizhvoiennoho periodu. *Ukrainska diaspora*. K.-Chykhovo, 1992. Ch. 1. S. 85-98.
21. N. N. Lyst z Sofii. *Litopys polityky, pysmenstva i mystetstva*. Berlin, 1924. Kn. I. Zshytok. 9. S. 142.
22. Khronika. V Bolharii. Z diialnosti Ukrainskoho Kulturno-Prosvitnoho Tovarystva «Ukrainska Hromada» v Sofii. *Tryzub*. 1934. Ch. 7. S. 13
23. Naukovyi arkhiv Bolharskoi akademii nauk (NA BAN), f. 11K, op. 5, a. e. 300 Pisma ot ukrainski organizacii do L. Shishmanova. 07.12.1912 - 08.08.1931. 13 l.
24. Khronika. V Bolharii. Zahalno-slovianskyi kontsert v Sofii. *Tryzub*. 1929. Ch. 19-20. S. 44-45.
25. Narizhnyi S. Ukrainka emigrantska: Kulturna pratsia ukrainskoi emigrantskoi 1919-1939. K.: Vyd-vo im. Oleny Telihy, 1999. 271 c.
26. Centralen derzhaven arhiv na Republika Bylgarija (CDAB), f. 1717K, op. 1, a. e. 305 Pismo ot druzhestvo «Slavjanska beseda» do Ukrainko-bylgarskoto druzhestvo s predlozhenie za sytrudnichestvo mezhdju tjah. 27.11.1936. 1 l.
27. Khronika. Bolhariia. Varnynets. Ukrainke kulturno-prosvitnie t-vo im. T. Shevchenka - m. Varna. *Hurtuimosia*. 1931. Ch. VI. S. 23.
28. Khvylia V. Lyst z Bolharii. *Ukrainskyi surmach*. Shchypiorno-Kalish, 1923. Ch. 44 (28 sichnia). S. 5.
29. Sofiiants. Ukrainci v Bolharii (Dopys iz Sofii). *Litopys polityky, pysmenstva i mystetstva*. Berlin, 1924. Kn. II. Zshytok 19/20. S. 304.
30. Khronika. V Bolharii. M. Den zhaloby i protestu v Bolharii. *Tryzub*. 1933. Ch. 42. S. 15.
31. CDAB, f. 1717K, op. 1, a. e. 373 Doklad ot polk. Vasil Filonovich, ataman na Ukrainskoto druzhestvo «Sich» i predsedatel na Ukrainskoto druzhestvo «Ukrainska gromada» v Bylgarija do Simon Petljura. 23.07.1921. 2 l.
32. Lysty hromadskykh diiachiv, predstavnykiv ukrainskoi nauky, kultury i tserkvy do Ivana Ohienka (mytropolyta Ilariona) 1910-1969 / Uporiad.: I. Prelovska ta in. K.: Vyd-vo imeni Oleny Telihy, 2011. 744 s.
33. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchychk orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (TsDAVO), f. 4465, op. 1, spr. 112 «Na ruinaakh» - ukrainskyi literaturno-khudozhnii zhurnal taboru Sidi-Bishr, Yehypet, ch. 6-7 za 1921 r. 33 ark.
34. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskyi obiednan Ukrainy (TsDAHO), f. 269, op. 2, spr. 267 Lystuvannia V. Fylonovycha z holovoiu Derzhavnogo Tsentru UNR A. Livytskym, viiskovym ministrom UNR V. Salskym, Heneral-khorunzhym V. Petrovym, O. Udovychenkom, P. Shandruk, V. Zmiienkom. 23.05.1922 r. - 18.12.1926 r. 295 ark.
35. Dykanko M. Lysty z Bolharii (vid vlasnoho korespondenta). *Ukrainska trybuna*. 1922. Ch. 38 (236). S. 2.
36. TsDAHO, f. 269, op. 1, spr. 207 Informatsiini lystky Ukrainskoi hromady v Bolharii. 1922-1928 rr. 17 ark.
37. TsDAVO, f. 4465, op. 1, spr. 157 Biuleteni № 8, 9 Presovoho biuro pry Dyplomatchnii misii UNR v Rumunii za 1923 r., 6-24 bereznia 1923 r. 89 ark.
38. Khronika. V Bolharii. Sofiiants. Sviato Shevchenka v Sofii. *Tryzub*. 1928. Ch. 25. S. 29.
39. Khronika. V Bolharii. *Tryzub*. 1932. Ch. 28-29. S. 45-46.
40. CDAB, f. 1717K, op. 2, a. e. 347 Statii i syobshhenija, publikuvani v bylgarskija i emigrantski periodichen pechat za Ukrainskoto kul'turno obiedinenie v Bylgarija. 1931, 1933, 1941, 1942. 19 l.
41. Khronika. V Bolharii. Shevchenkove sviato v Sofii. *Tryzub*. 1934. Ch. 13-14. S. 43.
42. TsDAHO, f. 269, op. 2, spr. 283 Lystuvannia V. Fylonovycha z derzhavnymy, viiskovymy, hromadsko-politychnymy diiachamy, pryvatnymy osobamy, emigrantskymy orhanizatsihamy. 1.01 - 31.03.1938 r. 105 ark.
43. Khronika. N. Bolhariia. *Hurtuimosia*. 1931. Ch. VII. S. 32.
44. Khronika. Bolhariia. *Hurtuimosia*. 1937. Ch. I (XIX). S. 27-28.
45. Vshanuvannia svitloi pamiaty Symona Petliury na 11 rokovyny yoho smerty. *Tryzub*. 1937. Ch. 25. S. 6-7.
46. Khronika. V Bolharii. Sviato derzhavnosti. *Tryzub*. 1936. Ch. 6. S. 13-14.
47. Narizhnyi S. Ukrainka pisnia zakordonom (prodovzhennia). *Proboiem*. Praha, 1941. Ch. 7-8 (96-97). S. 467-468.
48. Khronika. V Bolharii. Sviato «359» v Plovdivi. *Tryzub*. 1934. Ch. 3. S. 15.
49. CDAB, f. 1717K, op. 1, a. e. 290 Pisma ot Jurij Andrievskij do Mihajlo Parashchuk. 02.08.1934 - 24.03.1935. 6 l.
50. Khronika. V Bolharii. Z zhyttia Ukrainskoi Hromady v Plovdivi. *Tryzub*. 1935. Ch. 13. S. 14.

51. TsDAHO, f. 269, op. 2, spr. 282 Lystuvannia V. Fylonovycha z derzhavnymy, viiskovymy, hromadsko-politychnymy diiachamy, pryvatnymy osobamy, emihrantskymy orhanizatsiiamy. 1.01.1936 r. - 31.12.1937 r. 242 ark.
52. V. Kh. Lyst z Bolharii. *Tryzub*. 1928. Ch. 31. S. 18-19.
53. CDAB, f. 1717K, op. 1, a. e. 712 Pisma ot Ivan Noshchenko do Mihajlo Parashchuk. 10.05.1931 - 06.08.1932. 71.
54. Khronika. V Bolharii. Shevchenkivske sviato v Sofii. *Tryzub*. 1932. Ch. 17. S. 13.
55. Khronika. V Bolharii. Zahalni zbory Ukrainskoi Hromady v Plovdivi. *Tryzub*. 1935. Ch. 25. S. 15-16.
56. Khronika. V Bolharii. Prysutnii. Kontsert-Vechernytsi v Burhasi. *Tryzub*. 1935. Ch. 26. S. 13.
57. Khronika. V Bolharii. Balkan. Urochysta akademiia sv. pamiaty S. Petliury v Sofii. *Tryzub*. 1935. Ch. 27. S. 14-15.
58. Khronika. V Bolharii. Mistseva kulturno-prosvitnia orhanizatsiia «Slavianska Beseda». *Tryzub*. 1930. Ch. 4. S. 25.
59. Khronika. V Bolharii. Shevchenkivske sviato v Ukrainskii Hromadi u Plovdivi. *Tryzub*. 1935. Ch. 15. S. 14.
60. Khronika. V Bolharii. 359 v Plovdivi. *Tryzub*. 1934. Ch. 6. S. 14.
61. Khronika. V Bolharii. Sviato nezalezhnosty v Sofii. *Tryzub*. 1932. Ch. 10. S. 29-30.
62. TsDAHO, f. 269, op. 2, spr. 261 Kopii lystiv V. Fylonovycha do ukrainskykh emihrantskykh orhanizatsii, heneral-khorunzhykh V. Zmiiienka, P. Shandruka, inshykh viiskovykh ta derzhavnykh diiachiv UNR. 7.03.1927 r. - 31.12.1927 r. 88 ark.
63. Vistky pro orhanizatsii - chleny TsESUSA. Bolhariia. *Studentskyi vistnyk*. Praha, 1923. Ch. 1 (hruden). S. 43.
64. Gosudarstvennyj arhiv Rossijskoj Federacii, f. R-9145, op. 1, d. 66 Materialy Pernikskogo kul'turno-prosvetitel'nogo otdeleniia Ukrainskogo kruzhka imeni M. Dragomanova v Bolgarii. April' - nojabr' 1924 g. 129 l.
65. TsDAHO, f. 269, op. 2, spr. 268 Lystuvannia V. Fylonovycha z derzhavnymy, viiskovymy, hromadsko-politychnymy diiachamy, pryvatnymy osobamy, emihrantskymy orhanizatsiiamy. 2.01. - 30.12.1927 r. 204 ark.
66. TsDAHO, f. 269, op. 2, spr. 262 Kopii lystiv V. Fylonovycha do politychnoho i viiskovoho kerivnytstva Derzhavnoho Tsentru UNR v Ekzyli, do inshykh osib, emihrantskykh orhanizatsii. 1.01. - 7.05.1928 r. 119 ark.
67. TsDAHO, f. 269, op. 2, spr. 276 Lystuvannia V. Fylonovycha z derzhavnymy, viiskovymy, hromadsko-politychnymy diiachamy, pryvatnymy osobamy, emihrantskymy orhanizatsiiamy. 19.01.1930 r. - 31.03.1933 r. 183 ark.
68. CDAB, f. 1717K, op. 1, a. e. 289 Tetradka s pisma i pisma ot Mihajlo Parashchuk. 1934-1935. 104 l.

Власенко В. М.

кандидат исторических наук, доцент, Сумский государственный университет (Украина). ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, Orcid ID: 0000-0003-2220-2239.

КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МЕЖВОЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ЭМИГРАЦИИ В БОЛГАРИИ (МУЗЫКА, ТАНЦЫ, ТЕАТР)

Охарактеризовано музыкальное, хореографическое и театральное искусство межвоенной украинской политической эмиграции в Болгарии. Проанализирована концертная деятельность Украинского общества, Украинского культурного объединения, Украинско-болгарского общества и других общественных организаций эмиграции. Наиболее удачными были выступления хоровых, инструментальных, танцевальных коллективов и любительских театральных трупп. Определен репертуар творческих коллективов украинской эмиграции.

Ключевые слова: Болгария, пьеса, танец, театр, украинская политическая эмиграция, хор.

Vlasenko V. M.

PhD (History), Associate Professor (Ukraine), Sumy State University. ScopusAuthor ID: 563-3026-3000, Orcid ID: 0000-0003-2220-2239.

CULTURAL ACTIVITY OF THE INTERWAR UKRAINIAN EMIGRATION IN BULGARIA (MUSIC, DANCE, THEATRE)

Interwar Ukrainian political emigration in Romania was formed as a result of several waves and emigration flows in 1918-1922. This is not about the whole emigration from Ukraine, but only about its political part. The given paper observes this notion in the narrow sense. That is, it was that part of emigration, which was politically motivated, ideologically determined, organizationally structured, as well as embraces a cause of Ukraine as an independent state in any form. During the period between the First and Second World Wars there were 2 - 1,000 political émigrés in Bulgaria with the tendency to reduce their amount. Their majority were supporters of the Government of the UPR in exile, as well as followers of the former Hetman Pavlo Skoropadskyi and the Organization of Ukrainian Nationalists. Émigrés built a network of public organizations, which were engaged not only in sociopolitical, but also cultural and educational activities. The most influential in the émigré environment were the Ukrainian community in Bulgaria with its affiliates in the regions, the Ukrainian Cultural Association in Bulgaria, the Union of Ukrainian Organizations in Bulgaria, and the Ukrainian-Bulgarian Society.

The cultural activity of emigration civic organizations was wide and diverse. Its organizational forms were social evenings, musical performances, concerts and theatrical performances. Usually they were confined to national, state, religious and secular holidays, anniversaries of historical events and figures. Social evenings and musical performances consisted of the one part, where some artists, choir and instrumental groups participated. Their repertoire included Ukrainian and Bulgarian national anthems, folk songs and dances, opera arias. Sometimes there was the recitation of Ukrainian poets, acting the peculiar scenes (pictures, fragments of plays) from the theatrical performances. The concerts consisted of two parts, one of which was the one-act play. The most complex form of the cultural event was a performance for 4 or 5 acts. The most popular were operas "Cossack beyond the Danube," "May Night," "Cherevychky," plays "Nevolnyk," "Shelmenko-denshchuk," "Matchmaking in Goncharivka," comedy "Buvalshchyna" and other. The great popularity among the Bulgarian public had the Ukrainian folk choir under the direction of I. Orlov. His performances were broadcast on the Sofia radio.

Social evenings and musical performances took place in the premises of Ukrainian public organizations, concerts and theatrical performances were in the specially rented premises - the halls of the Bulgarian society "Slavonic disputes," the Christian Youth Union and the salon of the international organization Alliance Française.

Key words: Bulgaria, play, dance, theater, Ukrainian political emigration, choir.